

Gmurczyk-Wrońska, Małgorzata

"Les Polonais en France. Dictionnaire biographique, t. 1", Agata i Zbigniew Judyccy ; tł. Ryszard Zienkiewicz, Paris 1996 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 29/1, 173-175

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Opublikowane materiały nie zostały niestety opracowane; poza sporadycznie występującymi pozatekstowymi komentarzami odautorskimi, brak jest przypisów wyjaśniających, odsyłaaczy wewnętrznych, sprostowań popełnionych błędów, wyjaśnienia często niewiele mówiących realiów geograficznych, nazw instytucji sowieckich itp. Brakuje nawet krótkich biografów Autorów. Wpływa to na wartość poznawczą całości, zmusza do traktowania zamieszczonych wspomnień jako materiałów wymagających każdorazowo starannej weryfikacji.

Mimo surowości przedstawionych wspomnień, braku mogącego im nadać większą wartość źródłową historycznego opracowania, całość przedsięwzięcia ocenić należy bardzo wysoko. W chwili obecnej trwają prace podsumowujące drugi podobnej miary konkurs pamiętnikarski Społecznego Stowarzyszenia Prasoznawczego „Stopka”, tym razem o zachodnich losach Polaków. Miejmy nadzieję, iż jego udostępnione drukiem rezultaty okażą się równie interesujące.

Wojciech Materski

Agata i Zbigniew Judyccy, *Les Polonais en France. Dictionnaire biographique*, t. 1, (tłumacz Ryszard Zienkiewicz) Paris 1996.

Zagadnienia dotyczące emigracji polskiej we Francji posiadają już bogatą literaturę. Historyków, i nie tylko, od dawna fascynowały związki polsko-francuskie, a także pobyt Polaków na ziemi francuskiej, ich udział w życiu tego kraju. Obecnie otrzymaliśmy słownik opracowany przez Agatę Zmudzińską-Judycką — filologa i dziennikarza — kierującą stowarzyszeniem „Les amis du dictionnaire biographique de la Polonia” w Paryżu, oraz Zbigniewa Andrzeja Judyckiego — dziennikarza i biografistę — dyrektora l'Institut de recherches biographiques sur les Polonais a l'etranger de l'Universite polonais a l'etranger de Londres. Judyccy wydają w Paryżu od 1992 r. „Kwartalnik biograficzny Polonii «Polacy w świecie»” („Le Trimestriel biographique de la Polonia «Les Polonais dans le monde»”)

Słownik ten jest pierwszym tomem serii wydawniczej. Jak piszą Autorzy — ma ukazać wkład Polaków w naukę i kulturę francuską, ich udział w życiu Francji i polskiej społeczności. Autorzy mają nadzieję, że stanie się on inspiracją do dalszych badań. Książka składa się z dwóch części: w I przedstawione są postaci historyczne (osoby żyjące dawniej oraz niedawno zmarłe), w II — obecnie żyjące we Francji.

Pracę otwiera przedmowa Bernadette Chirac, która pisze, iż słownik jest „un formidable guide pour le public français qui souhaite connaitre davantage les relations franco-polonaises” (wspaniałym przewodnikiem dla czytelnika francuskiego, który chciałby lepiej poznać związki francusko-polskie), i że ukazuje on „des services que les Polonais ont rendu en France et pour la France” (usługi, jakie Polacy oddali we Francji i dla Francji). Pozostaje kwestią dyskusyjną, jaki będzie krąg odbiorców słownika, czy zainteresuje on Francuzów? Biorąc pod uwagę intencje Autorów sformułowane we wstępie — możliwie najkorzystniejszego przedstawienia dziejów związków polsko-francuskich i przyjaźni łączącej oba narody — należałoby mieć taką nadzieję. Książka zawiera podstawową faktografię dotyczącą Polaków u boku Napoleona, roli wojska polskiego tworzonoego na terenie Francji w 1939 r. i 1940 r., udziału Polaków w ruchu oporu etc. Autorzy konsekwentnie unikają omawiania związków politycznych francusko-polskich, chociaż wspomniano, iż na przykład po 1831 r. większość Polaków przybyłych do Francji osiedliła się w Paryżu. Pominięto zagadnienie stosunku rządu Thiera do Polaków biorących udział w Komunie Paryskiej, ale wspomniano o ks. Władysławie Witkowskim (w słowniku jego biogram nie występuje), który w czasie wojny francusko-pruskiej

jako rektor Misji Kkatolickiej pełnił funkcję lekarza wojskowego i później został odznaczony Legią Honorową. (W 1870 r. Witkowski nie był rektorem Misji Katolickiej, gdyż do 1878 r. był nim Jelowicki, pełnił natomiast funkcję lekarza wojskowego). Judyckich interesuje przede wszystkim fakt przybycia Polaków do Francji, ich udział w życiu polskiej społeczności i życiu Francji. Jednocześnie podkreślają, iż to dzięki przyjaźni Francuzów, po II wojnie światowej, po 1956 r., 1968 i 1981 r., wielu Polaków znalazło azyl we Francji i mogła rozwijać się niezależna polska kultura. W latach osiemdziesiątych przybyło do Francji ok. 50 000 Polaków. Obecnie przebywa tam od 800 000 do 1 000 000 Polaków lub Francuzów polskiego pochodzenia. Rozmiar emigracyjnej społeczności polskiej (tylko tej terminologii używają Autorzy) pozostaje nie bez wpływu na potencjał twórczy czy ekonomiczny tej grupy. Autorzy przyznają, że chociaż emigracja polska jako grupa etniczna tworzy wspólnotę, społeczność, to jednak nie jest ona bardzo zintegrowana, spójna i nie przenika łatwo do społeczeństwa francuskiego. Dodają, że społeczność ta jest w większości katolicka. Ośrodkiem skupiającym wielu Polaków jest Misja Katolicka. Mimo braku personelu i pomimo problemów finansowych reprezentuje najaktywniejszą część polskiej emigracji (s. 18). Samej Misji i jej roli w XIX w. i obecnie poświęcono w książce dużo miejsca. Zresztą Autorzy związani są z Misją, Agata Judycka w latach 1989-1993 była redaktorem „Głosu Katolickiego”.

Książka zawiera bibliografię oraz *glossaire de l'emigration polonaise*, wykaz polskich instytucji, stowarzyszeń, pomników, cmentarzy, pism ukazujących się we Francji. Bibliografia jest wyborem z literatury polsko- i francuskojęzycznej poświęconej związkowi polsko-francuskim i emigracji polskiej we Francji. Trudno znaleźć klucz do wyboru zamieszczonych pozycji. Wprawdzie została w tekście umieszczona krótka nota biograficzna Jana Bartkowskiego, ale w bibliografii nie występuje jego praca wydana w 1985 r. *Spis Polaków zmarłych w Emigracji od roku 1831*. Są to krótkie biogramy osób przebywających we Francji do 1892 r. i wydaje się, że praca ta mogłaby być pomocna dla Autorów. W bibliografii wymieniono np. artykuł Leona Bernardin *Les Polonais a la Legion Etrangere* drukowany w „Bulletin Polonais” (249/1909), a nie umieszczono pracy opartej na źródłach Roberta Bieleckiego *Polacy w Legii Cudzoziemskiej* (Warszawa 1992); podano jedynie esej tego autora *Książę Józef Poniatowski*. Wymieniając natomiast prace historyków, podano tylko niektóre. Nie wymieniono artykułu Śladkowskiego *Polacy w nauce, literaturze i sztuce francuskiej na przełomie stuleci (1871-1918)*, w: *Polska obecność w kulturze Francji*, Lublin 1991, chociaż wydaje się, że byłoby to zasadne ze względu na profil słownika. Wprawdzie występuje w bibliografii praca Jerzego Skowronka *Cmentarz polski w Montmorency*, ale nie ma jakże ważnej pracy *Adam Jerzy Czartoryski 1770-1861* (Warszawa 1994). Również nie wymieniono pracy Jerzego W. Borejszy *Patriota bez paszportu* poświęconej Waleremu Wróblewskiemu. Być może dlatego Judyccy piszą, że Wróblewski powrócił do Francji po Komunie Paryskiej w 1885 r., a nie w 1880 r. Autorzy wymieniają najważniejsze wydarzenia z życia Wróblewskiego, ale życiorys ten urywa się na 1885 r., chociaż jest podana data śmierci i miejsce (Ouarville). Wprawdzie okres po Komunie Paryskiej, a szczególnie po powrocie do Francji nie należał do najaktywniejszych w życiu generała, ale być może należałoby odnotować, że ostatnie lata spędził u doktora Henryka Gierszyńskiego. Zresztą postać Gierszyńskiego w ogóle nie występuje. Wydaje się to dziwne, gdyż sekretarzem redakcji jest Marek P. Prokop, pracownik Biblioteki Polskiej, który opracowywał Archiwum Gierszyńskiego.

Trudno jest stwierdzić, według jakiego klucza Autorzy opracowywali ten słownik. Należy tylko mieć nadzieję, że w kolejnych tomach — jak zapowiadają Autorzy — pojawią się brakujące nazwiska.

Praca nosi tytuł *Słownik biograficzny*, tymczasem są to krótkie zazwyczaj noty biograficzne, w których podano lata życia, kiedy dana osoba przybyła do Francji (bez podania okoliczności, przyczyny), wykształcenie, zawód, działalność we Francji. Niewątpliwą zaletą słownika są fotografie umieszczone przy większości nazwisk. Razi natomiast brak informacji o związkach pokrewieństwa pomiędzy niektórymi osobami. Przykładowo Danysz Jan i syn Jan Kazimierz Danysz. W przypadku Gałęzowskich występuje nota biograficzna Seweryna i Ksawerego Gałęzowskich. Nie ma Józefa Gałęzowskiego. Być może przy Wacławie Gasztowcie należałoby zaznaczyć, że był synem powstańca listopadowego, a przy Marii Goreckiej, że to córka Adama Mickiewicza.

Cenną część stanowią noty biograficzne poświęcone Polakom współcześnie żyjącym we Francji. W dużym stopniu jest to emigracja po II wojnie światowej i po 1981 r. Zazwyczaj osoby te pracują zawodowo we Francji, często posiadają wyższe wykształcenie.

Słownik biograficzny pióra Agaty i Zbigniewa Judyckich w warstwie faktograficznej jest bardzo ogólny, ale takie kryteria przyjęli Autorzy. Raczej wskazuje niektóre nazwiska Polaków związanych z Francją w przeszłości i obecnie, polskie instytucje, stowarzyszenia i w ogóle polskie miejsca we Francji. W 1912 r. był wydany „Rocznik Towarzystwa Polskiego Literacko-Artystycznego w Paryżu 1911-1912”. Jego autorzy Józef i Jan Lipkowscy podali tylko listę Polaków zamieszkałych we Francji i wykonywany przez nich zawód oraz przedstawili polskie instytucje, stowarzyszenia. We wstępie opisali także współczesną im polską emigrację. Praca, którą wykonali Lipkowscy, służyła zapewne Polakom przybywającym do Francji, a obecnie także historykom. Czy Słownik Judyckich będzie służył Polakom i czy stanie się inspiracją dla badaczy zajmujących się problematyką emigracji polskiej we Francji — czas pokaże. Uważam, że Autorzy zaprezentowali pewien sposób pisania słownika, przyjmując bardzo niejasne kryteria w doborze postaci, posiłkując się niepełną literaturą i starając się wykazać polską obecność we Francji, ale przyjmując własną optykę widzenia rzeczywistości. Oczywiście trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że Francja była dla wielu Polaków krajem szczególnym, w którym wielu znajdowało często azyl, udział Polaków w życiu tego kraju jest duży. Wydaje się jednak, że problem jest bardziej złożony i należałoby podkreślić, że Francja była i jest (choć w coraz mniejszym stopniu) krajem imigracyjnym, chociaż sama oficjalnie nie chce się do tego przyznać. Jak dowiodły badania historyków i socjologów obecnie około jedna trzecia Francuzów ma pochodzenie obcoplemienne. Wkład imigrantów w życie gospodarcze Francji był i jest ogromny, zresztą podstawą do przyjmowania imigrantów jest rachunek ekonomiczny. Jaką rolę natomiast odegrała emigracja polska w życiu Francji po 1945 r. i czy tylko kryteriami ekonomicznymi kierował się rząd francuski przyjmując Polaków? — są to pytania, na które można będzie odpowiedzieć dopiero po przeprowadzeniu badań przez historyków.

Małgorzata Gmurczyk-Wrońska

Migracje i społeczeństwo. Zbiór studiów, Warszawa 1995

W 1993 r. w Instytucie Historii PAN z inicjatywy Jana E. Zamojskiego powstała Pracownia Badań Migracji Masowych XIX i XX w. Ośrodki badawcze zajmujące się tą tematyką istnieją już w wielu europejskich instytucjach naukowych. Fakt powstania tej pracowni, jak i działających już w Krakowie czy Poznaniu, świadczy o ważności samej problematyki dotyczącej nie tylko XIX, ale przede wszystkim XX w. i ewolucji tego zjawiska. Należy zaznaczyć, na co